

*Szendrey Orsolya*⁴⁰ – *Dombi Mihály*⁴¹

A hazai fenntarthatósági közzététel helyzete és fejlődési lehetőségei

A vállalkozások forráshoz jutását a jövőben mindenképpen érinteni fogja a működésüket környezeti hatásainak monitorozását és transzparenciáját elősegítő ESG (Environment, Social, Governance) keretrendszer kötelező érvényesítése Magyarországon is. A tanulmány célja, hogy áttekintést nyújtson az ESG keretrendszer fejlődéséről, a magyarországi bankszektor és vállalati szektor legjelentősebb szereplőinek ESG tevékenységéről és az ehhez kapcsolódóan megvalósuló közzétételek aktuális megvalósulásáról.

Kulcsszavak: klímaváltozás, ESG, szabályozás, közzététel

JEL kódok: E58, G21, Q53, Q54

Status and potential for development of domestic sustainability disclosure

Access to finance for businesses will definitely be affected in the future by the mandatory implementation of the ESG (Environment, Social, Governance) framework in Hungary, which promotes the monitoring and transparency of the environmental impacts of their operations. For both large and small companies, it is of paramount importance to be prepared for the wide extension of ESG requirements to the whole European market, which will happen in a few years. The aim of this study is to provide an overview of the development of the ESG framework, the ESG activities of the most significant players in the Hungarian banking and corporate sector and the current implementation of related disclosures.

Keywords: climate change, ESG, regulation, disclosure

JEL codes: E58, G21, Q53, Q54

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2024.8>

Bevezetés

A fenntartható fejlődés fogalmát az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága 1987-es „Közös jövőnk” című kiadványában vezette be, melynek értelmében a jelen szükségleteit olyan módon kell kielégíteni, hogy a folyamat ne veszélyeztesse a jövő generációk szükségleteinek kielégítését (*Brundtland, 1987*). Mindmáig nem sok olyan fenntarthatósági, illetve környezetpolitikai eszközzel éltek a döntéshozók, melyek valóban ebbe az irányba fordítanak az emberiség fejlődését. Ugyanígy legyinthetnénk arra a hárombetűs rövidítésre is, melyet egyre többször találkozhattunk az elmúlt időszakban, mégis, az ESG és a hozzá kapcsolódó keretrendszer napjainkban egyre inkább előtérbe kerül.

Az ESG rövidítés a keretrendszer három pillérére utal: környezet (E – Environment), társadalom (S – Social) és irányítás (G – Governance). Az elmúlt években az ESG keretrendszer térnyerését tovább erősítette a dinamikus változó szabályozói környezet, hiszen számos új jogszabály és ajánlás jelent meg az ESG adatok gyűjtésére és közzétételére vonatkozóan, valamint a demográfiai változásoknak köszönhetően a fogyasztói preferenciák is jelentősen megváltoztak, így egyre inkább előtérbe kerültek az ESG megfontolások a döntések során.

Az ESG keretrendszer valódi fenntarthatósági jelentőséggel bír, ezt kiemelten fontos hangsúlyoznunk. Az keretrendszerhez kapcsolódó jelentések és szabályok deklarált célja a vállalatok finanszírozásának közvetett és közvetlen befolyásolása fenntarthatósági

⁴⁰ tanársegéd, Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, szendrey.orsolya@econ.unideb.hu

⁴¹ PhD, tudományos főmunkatárs, Budapesti Gazdasági Egyetem, CESIBUS, Üzleti Gazdaságtan Tanszék, dombi.mihaly@uni-bge.hu

megfontolások mentén, ezért messze meghaladja a pusztán promóciós céllal használható üzleti eszközöket. A tőkepiac a fenntarthatósági átmenet elsődleges jelentőségű területe (Dombi et al., 2022), így minden beavatkozás, ami a beruházások és a működés finanszírozásánál avatkozik a folyamatokba, sokkal hatékonyabb lehet, mint az elmúlt évtizedek kudarcos fogyasztás-oldali intervenciói.

A vállalati szektor szereplői esetében is elmondható, hogy fokozódik a nyomás az EGS irányelveknek megfelelő működés biztosításával kapcsolatban. Egyrészt a dinamikusan változó jogszabályi és ágazati szabályozási környezet számos elvárást támaszt a vállalatok irányába is, másrészt a fogyasztók preferenciái egyre inkább elmozdulnak a fenntartható működésű vállalatok és fenntartható termékek irányába. Mindezek mellett az ESG megfelelés befektetői és beszállítói oldalról is fokozott nyomást gyakorol a (tőzsdei) vállalatokra, hiszen a már fejlettebb ESG tudatossággal bíró (elsősorban nyugat-európai) nagyvállalatok megkövetelik a beszállítóiktól is a megfelelő ESG minősítések meglétét, hiszen a nagyvállalati ESG ratingek figyelembe veszik a beszállítói hálózat minősítéseit is.

A fenntartható működés irányába történő elmozdulás és az ESG keretrendszer jelentőségét felismerve, jelen tanulmány célja, hogy áttekintést nyújtson az ESG keretrendszer fejlődéséről, a magyarországi bankszektor és vállalati szektor legjelentősebb szereplőinek ESG tevékenységéről és az ehhez kapcsolódóan megvalósuló közzétételek aktuális megvalósulásáról.

ESG – történeti és szabályozási háttér

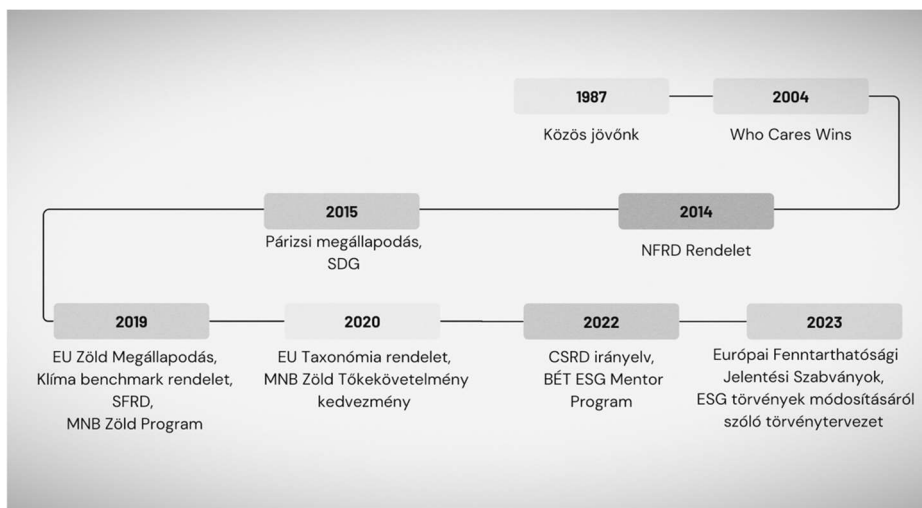
Fontos azonban megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy az ESG iránti érdeklődés az elmúlt években jelentősen fokozódott, nem újkeletű fogalomról van szó. Az ESG mint koncepció először az ENSZ 2004-es „Who Cares Wins” című kiadványában jelent meg (ENSZ 2004). A jelentés 9 országból 18 pénzügyi közreműködésével készült, azzal a céllal, hogy ajánlásokat és iránymutatásokat fogalmazzon meg a pénzügyi közvetítő rendszer szereplői számára a környezeti, társadalmi és vállalatiirányítási szempontok mélyebb és átfogóbb gyakorlati implementációjára vonatkozóan. Annak ellenére, hogy a jelentés elsősorban a pénzügyi piaci szereplőket szólította meg, a vállalati szektorhoz is fordult és hangsúlyozta a vállalatok jelentős szerepét az ESG irányelveknek megfelelő, fenntartható működés felé történő átfogó elmozdulásban.

2015-ben a párizsi klímacsúcson, a történelem során először a világ összes országa megállapodott abban, hogy közös erőfeszítéseket téve lépnek fel a klímaváltozás megfékezése érdekében és a globális átlaghőmérséklet emelkedést jóval 2 Celsius fok alatt, lehetőleg 1,5 fokon belül tartják. A megállapodás⁴² a globális átlaghőmérséklet megfékezése mellett kiterjedt a klímaváltozás kedvezőtlen hatásaihoz való alkalmazkodó -és ellenállóképesség növelésére és az alacsony üvegházhatású gázkibocsátással járó fejlődés elősegítésére. A Párizsi Megállapodás célkitűzéseit szem előtt tartva az Európai Unió vállalta, hogy 2030-ra 55 százalékkal csökkenteni károsanyag kibocsátásait és 2050-re eléri a teljes klímaseglegességet. Ezzel összhangban az Európai Zöld Megállapodást⁴³ (EU Green Deal) és az 55 százalékos kibocsátás csökkentés megvalósítását támogató eszközrendszer az Irány az 55! (Fit for 55) csomag lett.

Az elmúlt években a pénzügyi közvetítő rendszer és vállalati szektor zöld átalakulásához kapcsolódóan számos új jogszabály, ajánlás és irányelv jelent meg. Az ESG keretrendszer kialakulásának mérföldköveit az 1. számú ábra foglalja össze.

⁴² [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A1019(01))

⁴³ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0012.02/DOC_1&format=PDF

4. ábra: Az ESG keretrendszer fejlődésének mérföldkövei
 Figure 1: Milestones in the development of the ESG framework
 Forrás: saját szerkesztés

A 2014-ben elfogadott, 2018-tól hatályos, nem pénzügyi jelentéstételhez, valamint a nem pénzügyi jellegű adatok közzétételéhez kapcsolódó direktíva (NFRD – Non-Financial Reporting Directive⁴⁴) elvárásokat fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy a hatálya alá első szervezeteknek üzleti jelentéseikben milyen jellegű nem pénzügyi adatokról kell rendszeresen beszámolnia. A nem pénzügyi jellegű közzétételek magukban foglalják a környezetvédelemhez, szociális és foglalkoztatáshoz, emberi jogok tiszteletben tartásához, korrupció elleni küzdelemhez, valamint megvesztegetéshez kapcsolódó kérdések tárgyalását is.

A fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételekről szóló EU rendelet (SFDR – Sustainable Finance Disclosures Regulations⁴⁵) rögzíti a fenntarthatósági kockázat fogalmát és annak lehetséges hatásait a befektetések hozamára, valamint a potenciális befektetések lehetséges káros hatásait a környezetre vonatkozóan. Az SFDR rendelet 1. cikke alapján fenntarthatósági kockázatnak tekintendő minden olyan környezeti, társadalmi, irányítási esemény vagy körülmény, melynek bekövetkezése, illetve fennállása tényleges vagy potenciálisan jelentős negatív hatást gyakorolhat a befektetés értékére. A rendelet rendkívül széles hatállyal bír és számos közzétételi elvásra fogalmaz meg a piaci szereplők átláthatóságának biztosítása céljából. Az elvárások kiterjednek a fenntarthatósági kockázatok, a befektetésekhez kapcsolódó káros hatások, a javadalmazási politika és a termékszintű közzétételekre is. Fontos megjegyezni, hogy a rendelet először tesz különbséget fenntartható és ESG termékek között. Az ESG termékek ismérve, hogy rendelkeznek valamilyen zöld és/vagy szociális tulajdonsággal, míg a fenntartható impact-orientált termékek esetében fenntarthatósági célkitűzéseket szolgáló termékekről beszélhetünk.

Az Európai Tanács (EU) 2019/2089 rendelete⁴⁶ az (EU) 2016/1011 rendeletnek az uniós éghajlatváltozási referenciamutatók, a Párizsi Megállapodáshoz igazodó uniós referenciamutatók és a referenciamutatókra vonatkozó, fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételek tekintetében történő módosításáról, az úgynevezett klímabenchmark rendelet két új referenciamutató (Uniós éghajlatváltozási referenciamutató és Párizsi Megállapodáshoz igazodó uniós referenciamutató) módszertanát rögzíti.

⁴⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095>

⁴⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2088>

⁴⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2089>

Az Európai Unió 2020-ban elfogadott, úgynevezett Taxonómia rendelete⁴⁷ a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról alapvető keretdefiniciókat, banki hitelezéshez kapcsolódó ajánlásokat és 2022. január 1-től hatályos közzétételi kötelezettségeket rögzít. A Taxonómia rendelet elvárásaival és az átlátható működés biztosításával összhangban a hatálya alá eső vállalatoknak rendszeres jelentések keretében nyilatkozniuk kell arról, hogy árbevételük, működési költségeik és tőkeberuházásaik környezeti szempontból fenntartható termékekből és/vagy szolgáltatásokból állnak-e.

A vállalati fenntarthatósággal kapcsolatos beszámolásról szóló elveket a CSRD irányelv-javaslat (Corporate Sustainability Reporting Directive⁴⁸) fekteti le, mely kiterjed a vállalatot érintő fenntarthatósági kockázatok, valamint a vállalatok saját fenntarthatósági hatásainak értékelésére. Fontos kiemelni, hogy míg az NFRD a közérdeklődésre számot tartó nagyvállalkozásokra vonatkozik, addig a CSRD hatálya kiterjed minden nagyvállalatra, minden tőzsdén jegyzett társaságra, valamint a hitelintézetekre és biztosítókra is. Az irányelv rögzíti továbbá, hogy az érintettek által készített CSRD jelentések auditálási kötelezettség alá esnek. Az Európai Bizottság 2023. július 31-én elfogadta az Európai Fenntarthatósági Jelentési Szabványok első sorozatát, mely alkalmazás kötelező a CSRD hatálya alá eső szervezetek számára.

Az Európai Unió Bizottsága 2021 júliusában tette először közzé a zöldkötvény definíciójához és használatának szabályozására irányuló javaslat-tervezetét. A zöldkötvény rendelet javaslat elsődleges célja, hogy rögzítse, mely termékek tekinthető zöld kötvénynek, így biztosítva, hogy a befektetők valóban felismerhessék, hogy a pénzügyi instrumentumokból származó kibocsátói bevételek valóban összhangban vannak-e az uniós taxonómiával.

A Magyar Nemzeti Bank (továbbiakban: MNB) 2019 januárjában indította Zöld Programját. A program keretében az MNB az Európai Unió törekvéseivel összhangban vizsgálja és támogatja a pénzügyek és a fenntarthatóság előmozdítását. Mindezek mellett az MNB 2020-tól prudenciális és zöld szempontok figyelembe vételével zöld tőkekövetelmény kedvezményt vezetett be, valamint támogatta a zöld jelzáloghitelek folyósítását és a zöld jelzáloglevelek kibocsátását. Az MNB a Zöld Jelzáloglevél-vásárlási Program felülvizsgálata során, 2022. április 5-én a program feltételeinek szigorításáról és a vásárlások felfüggesztéséről döntött.

A tőzsdén jegyzett vállalatok számára a Budapesti Értéktőzsde 2021-ben részletes útmutatót tett közzé az ESG stratégia kialakítására és a jelentési, valamint nyilvánosságra hozatali követelménynek teljesítésére vonatkozóan. A BÉT javasolta továbbá, hogy 2023-tól az érintett vállalkozások legalább éves rendszerességgel nyilvános tegyék közzé az EGS jelentéseiket.

A Budapesti Értéktőzsde és a Nemzetgazdasági Minisztérium 2017 decemberében a GINOP-1.1.7-2017-00001. programhoz kapcsolódóan, vállalatfejlesztésre irányuló stratégiai célkitűzéssel támogatási szerződést kötött. 2019-től a program a Pénzügyminisztérium jóvoltából kiterjesztésre került, majd a Mentor Program 2022-ben zöld finanszírozási és ESG projektelemekkel, így tanácsadással és képzési lehetőségekkel bővült. A program 2022-es kiterjesztését a fenntarthatósággal kapcsolatos beszállítói, finanszírozói és befektetői elvárások jelentős erősödése eredményezte. A program keretein belül összesen 255 vállalkozás részesült támogatásban az ESG keretrendszer kialakítására és fejlesztésére vonatkozóan.

2023 októberében Magyarország kormánya benyújtotta a nemzeti ESG-keretrendszerrel, a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól szóló törvényjavaslatot. A törvényjavaslat hatálya eső vállalatoknak az ESG keretrendszer szempontjainak részletes figyelembe vételével kell átvilágítani működésüket és teljesíteniük kell a kapcsolódó adatszolgáltatásokat is. A kormány célja, hogy a Magyarországon működő vállalatok ESG teljesítményét objektíven értékelhetővé tegye és ezáltal tovább támogassa az európai klímavédelmi intézkedések megvalósulását.

⁴⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0852>

⁴⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022L2464>

Az ESG és a vállalkozások üzleti sikere közötti kapcsolat

A pénzügyi közvetítőrendszer szerepe a zöld átalakulásban és a fenntartható fejlődés irányába történő elmozdulásban megkérdőjelezhetetlen, hiszen az általa nyújtott termékek és szolgáltatások, valamint a közvetített források nem megfelelő allokációja az üvegházhatású gáz kibocsátás szignifikáns növelését eredményezheti. Mindemellett az intézmények egyéni feladata és felelőssége az ESG irányelvek saját működésükbe való integrálása, hiszen a szabályozói elvárásokkal összhangban a portfólióik környezeti teljesítményének értékelés mellett számot kell tudniuk adni a klímaváltozás saját működésükre gyakorolt kedvezőtlen hatásairól, valamint az általuk a klímaváltozásra gyakorolt negatív hatásokról is.

Az ESG koncepció egy bővített döntési elemzési keretrendszert foglal magában, melyet implementálva a piaci szereplők a befektetésekben, fenntartható működésben, hitelezésben és vállalatirányításban jobb döntések meghozatalára válhatnak képessé. Ehhez természetesen elengedhetetlen, annak képessége, hogy az érintettek megfelelően azonosítani tudják a folyamataikban rejlő kockázatokat és lehetőségeket. Fontos hangsúlyozni, hogy az ESG keretrendszer nem jótékonyági céllal jött létre, mögötte szigorú profit növelő megfontolások húzódnak meg, a közvetett például környezetre gyakorolt jótékony hatások a jobb döntések következményeként értelmezendők.

Az ESG keretrendszer térnyerésével a szakirodalomban is egyre hangsúlyosabban jelenik meg az ESG stratégiák alkalmazása és a pénzügyi szektor szereplőinek gazdasági és pénzügyi teljesítménye közötti kapcsolat vizsgálata. Számos kutatás vizsgálja azt, hogy hogyan befolyásolja az ESG keretrendszer bevezetése a banki részvényértékek alakulását (*Ali et al., 2023; Azmi et al., 2021*), valamint a szereplők pénzügyi és gazdasági stabilitását és profitabilitását (*Chiaromonte et al., 2022; Toth et al., 2021; Zhou et al., 2021; Yuen et al., 2022*). Fontos megemlíteni, hogy pénzügyi válságok esetén az intézmények megfelelő stresszellenálló képességnek meglete rendkívüli jelentőséggel bír. *Citterio és King 2022*-as tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy az ESG szempontok pénzügyi modellekbe történő beépítése javíthatja azok előrejelző képességét és a pénzügyi nehézségekkel küzdő intézmények azonosítását. Mindezek mellett az ESG irányelvnek való megfelelés hatásai megmutatkozhatnak a pénzügyi piaci szereplők kockázatvállalási attitűdjében (lásd pl. *Galletta és Mazu, 2022; Galletta et al., 2023; Tommaso és Thornton, 2020*), valamint az aktuális hitelezési politikájukban is (*Abdelsalam et al. 2023, Basu et al., 2022; Danisman és Tarazi, 2023; Kim et al., 2022*). A pénzügyi szektor ESG teljesítményének hatása tetten érhető továbbá az egyes szereplők által finanszírozott állományok minőségében is. Több tanulmány rávilágít (lásd pl. *Liu et al., 2023; Boussaada et al., 2023*) arra, hogy szignifikáns ellentétes irányú kapcsolat figyelhető meg az ESG és CSR (Corporate Social Responsibility) irányelvek implementálása és nemteljesítő hitelállományok alakulása között.

Tekintettel arra, hogy a pénzügyi rendszer esetében az egyes stressz-időszakok és válságok rövid idő alatt fertőzőként terjedhetnek szét a szektor szereplői között, fontos az egyes intézmények rendszerszintű kockázatainak megfelelő azonosítása és az ESG szempontokat is figyelembe vevő, megfelelő kalkulációs módszerek elterjedése és alkalmazása kiemelten fontos stratégiai célkitűzésnek tekinthető (lásd. pl. *Aevoae et al., 2022; Dziwok et al., 2023*). Ezzel összhangban az ESG szabályzásnak való átfogó megfelelés a pénzügyi intézmények működési kockázati kitettséget is csökkentheti, azáltal, hogy például *Muré et al (2020)* eredményei szerint az megfelelő működéssel az intézmények felügyeleti bírságoknak való kitettsége is jelentősen csökkenthető.

A fenntartható működési irányába történő elmozdulás, valamint a klímaváltozás megfékezése és az ahhoz való adaptáció a vállalati szektor szereplőire is egyre nagyobb nyomást és felelősséget helyez. Részben ennek is köszönhető, hogy napjainkban az ESG keretrendszer is egyre nagyobb népszerűségnek örvend a vállalati szegmens esetében is.

A pénzügyi vállalkozásokhoz hasonlóan, a vállalati szektor esetében is az ESG szempontok figyelembe vétele pozitív hatást gyakorolhat a teljesítményre és a fenntartható fejlődés irányába történő elmozdulásra (Alshehhi et al., 2018; Buallay, 2019; Broadstock et al., 2020; Friede et al., 2015; Oprean-Stan et al. 2020; Weston és Nnadi, 2021). Gao et al. (2023) életciklus szemléletben vizsgálja, hogy az ESG keretrendszer bevezetése ténylegesen javíthatja-e a vállalatok teljesítményét. Eredményeik azt mutatják, hogy a vállalatok pénzügyi-gazdasági és ESG teljesítménye közötti pozitív kapcsolat az életciklus minden szakaszában megfigyelhető, különös tekintettel a növekedési szakaszra. A pozitív irányú kapcsolat még erősebben azonosítható azon vállalatok esetében, amelyek magas minőségben tesznek eleget közzétételi kötelezettségeinek.

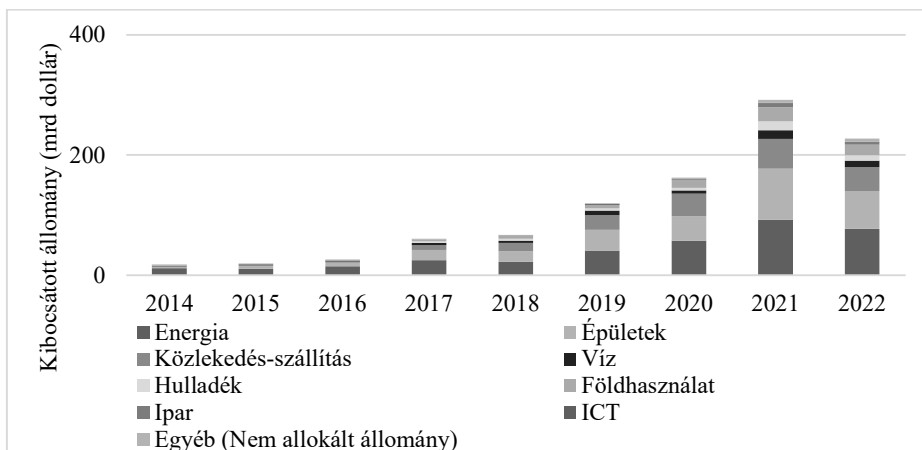
Gholami és szerzőtársai (2022) arra az eredményre jutnak, hogy az ESG keretrendszer implementálásából származó versenyképességi és teljesítménybeli előnyök elsősorban a nagyvállalatoknál érhetőek tetten, míg a hosszú távon érzékelhető hatások a kis- és középvállalkozások esetében különböző okokból (pl. erőforrás és ismeret hiány) kifolyólag ellentmondásosak. Ez az eredmény megerősíti, hogy a KKV szektor ESG átállása kizárólag a szabályozói szervek és a tanácsadó szervezetek közreműködésével, így az ESG tudatosság és módszertan fejlesztésével válhat széleskörben elfogadottá és jövedelmezővé. Shalhoob és Hussainey 2023-as tanulmányában megállapítja, hogy az általuk vizsgált szaúd-arábiai KKV-k ESG felkészültsége is alulmarad a várakozásoktól, hiszen a vizsgált vállalatok ESG tudatosság hiányában nem ismerik fel a saját szerepük és közzétételeik jelentőségét a szektor fenntartható működésre való átállásában. Broadstock et al. (2021) megerősíti, hogy az ESG elveknek megfelelő működés és befektetési politikai biztosítása kiemelt jelentőséggel bír a pénzügyi válságidőszakok során, hiszen nagymértékben növelheti a piaci szereplők stressz ellenállóképességét. Arvidsson és Dumay (2021) arra a következtetésre jut, hogy a megfelelő ESG közzétételek megléte nem elégséges a tényleges fenntarthatósági célok eléréséhez, sokkal inkább szükséges lenne szabályozói oldalról a vállalatok valós ESG teljesítményére helyezni a hangsúlyt.

Összességében elmondható, hogy az aktuális kutatások eredményei is alátámasztják, hogy mind a pénzügyi, mind a vállalati szektor esetében elindult zöld kezdeményezések jelentős pozitív környezeti eredményekkel kecsegtetnek, ugyanakkor az átalakulási folyamat felgyorsítása és az ESG tudatosság további fejlesztése folyamatos feladatot ró a szabályozói és tanácsadó szervezetekre. Mindezek alapján azt feltételeztük, hogy a jelentős piaci szereplők úttörői az ESG keretrendszernek történő megfelelésnek, a következő fejezetben ezt a kérdést járjuk körül.

Magyarországi és nemzetközi helyzetkép

A Magyar Nemzeti Bank 2021-től éves gyakorisággal publikálja Zöld Pénzügyi Jelentés című kiadványát. Az MNB adatai alapján a hazai banki portfólió zöldítése, a klímakockázati kitettségek csökkentése elsősorban az MNB zöld programján keresztül valósul meg. Az előző években tapasztalt trendekkel összhangban, 2022-ben is dinamikus növekedett a zöld vállalati hitelállomány nagysága, amely 2022 év végére már 328,7 milliárd forintot tett ki. Ezzel egyidejűleg a zöld lakáscélú hitelállomány felfutása is megkezdődött, mely 2022. év végére a 98 milliárd forintos állományt közelítette. A tőkepiaci szegmens esetében az elmúlt időszakban a Növekedési Kötvényprogram keretein belül mindösszesen 20 kibocsátó zöldkötvényei kerültek piacra összesen 539 milliárd forint névértéken. Ez az állomány a nem pénzügyi kibocsátói kör teljes kötvényállományának mintegy 15%-át tette ki. A kibocsátók körét tekintve elmondható, hogy a legjelentősebb kibocsátónak az energiahatékony beruházásokat célzó, kereskedelmi ingatlanfejlesztők tekinthetők (közel 200 milliárd forint állomány). (MNB 2022)

Nemzetközi szinten a Climate Bonds Initiative adatai⁴⁹⁵⁰ (2. ábra) alapján, a zöldkötvényekből befolyt bevételek felhasználását tekintve elmondható, hogy azok leginkább az energia iparba, építőiparba és közlekedési szektorba áramlanak.

5. ábra: A kibocsátott állományok megoszlása felhasználás szerint

Figure 2: Distribution of issued stocks by use

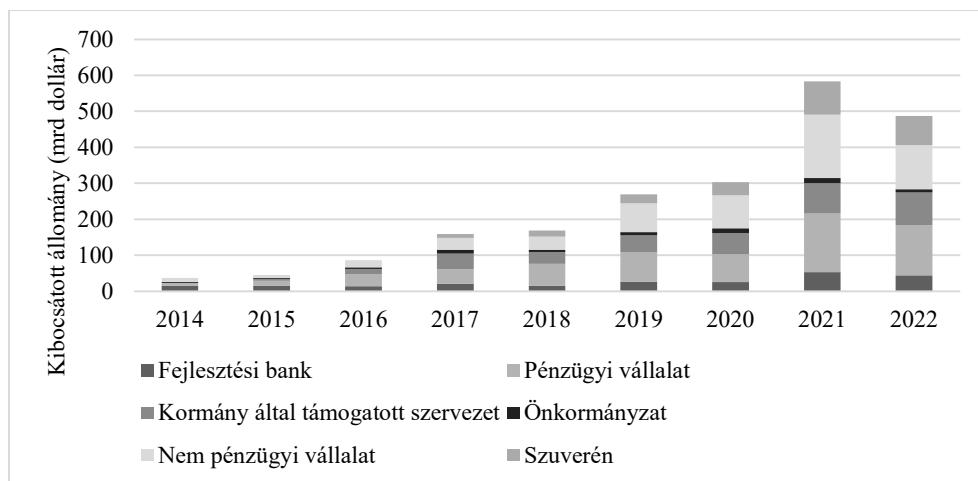
Forrás: Climate Bonds Initiative adatai alapján saját szerkesztés

Fontosan azonban kiemelni, hogy a tőkepiac zöldítése során a kibocsátók iparági besorolását és tényleges teljes környezetterhelését is figyelembe kell venni, hiszen ahogyan arra *Szendrey és Dombi 2023-as* cikkében rávilágít, az építőipar bár közvetlen üvegházhatású-gáz kibocsátásait tekintve alacsony kibocsátónak tekinthető, a teljes kibocsátások számításba vétele mellett már jelentős szennyezőnek számít.

Az elmúlt időszak tapasztalatai azt mutatják, hogy a szuverén szereplők egyre nagyobb szerepet vállalnak a zöldkötvény-piac kibocsátói oldalán. A kibocsátók típusát tekintve elmondható, hogy a legnagyobb állományok a rendre a pénzügyi vállalkozásokhoz és a nem pénzügyi vállalatokhoz kapcsolódnak az állami háttérű intézményekkel szemben. Előbbiek kibocsátásai 2022-ben 139,9 milliárd dollárt, utóbbiaké 123,2 tettek ki. Összességében a 2022-es zöld kibocsátások alig 20%-a származott államilag támogatott szervezetektől (lásd. 3. sz. ábra).

⁴⁹ <https://www.climatebonds.net/market/data/>

⁵⁰ A diagramok a Climate Bonds Initiative Interactive Data Platform piaci, vállalatok által riportált adatai alapján készültek.

3.ábra: Az állományok megoszlása a kibocsátó típusa szerint

Figure 3: Distribution of stocks by type of issuer

Forrás: Climate Bonds Initiative adatai alapján saját szerkesztés

A magyarországi adatok tekintetében elmondható, hogy a 2020 májusában indított Zöldkötvény Keretprogram keretében 2022. év végéig 1640 milliárd forint zöldkötvényt bocsátottak ki. A zöld államkötvények állománya a teljes állampapír-állomány vonatkozásában 3,8 százalékot tett ki 2022 végén. (MNB, 2022)

A fent bemutatott állományi adatok is megerősítik a pénzügyi, vállalati és szuverén szektorok kiemelkedő szerepét a gazdaságok zöld átalakulásához kapcsolódó folyamatokban. Fontos tehát mélyebben megérteni, hogy ezen szereplők mindennapi tevékenysége során milyen típusú fenntarthatósági és ESG célkitűzéseket fogalmaznak meg és ezáltal ténylegesen milyen mértékben járulhatnak hozzá a fenntartható működés előmozdításához és a környezeti kockázatok csökkentéséhez.

Tapasztalatok a jelentéstételben

Vizsgálatunk során a hazai bankszektor és vállalati szektor kiemelt szereplőinek egyedi szintű fenntarthatósági és ESG közzétételeit tekintettük át és hasonlítottuk össze. Az elemzés kizárólag az egyedi szintű közzétételekre fókuszál, a csoport és anyavállalati szinten megvalósuló jelentések nem képezték a vizsgálat részét. A hazai bankszektor fenntarthatósági és ESG jelentéstételi eredményeinek áttekintése során 8 hazai nagybank egyedi szintű, nyilvánosan elérhető közzétételeit vizsgáltuk. A vizsgálat elsődleges szempontjait és eredményeit az 1. számú táblázat foglalja össze.

1.táblázat: Az ESG szempontok a bankszektor közzétételeiben

Table 1: ESG aspects in banking sector disclosures

Szempont	OTP	MBH	MFB	Erste	CIB	K&H	UniCredit	Raiffeisen
Az átfogó stratégiája kiterjed-e fenntarthatósági szempontokra?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Fogalmaz-e meg konkrét fenntarthatósági / ESG célkitűzéseket?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Számszerűsíti-e célkitűzéseket?	✓	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✗
Közöl-e számszerűen nyomon követhető eredményeket fenntarthatósági célkitűzések megvalósulásáról?	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗
Készít-e fenntarthatósági jelentést (különálló/éves beszámoló részeként)?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Az ESG jelentés a GRI keretrendszer szerint készült?	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✗
Fel van-e tüntetve a zöld hitelállomány mérete, aránya?	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✓
Jelölve vannak-e ENSZ 17 fenntarthatósági célkitűzésekhez való kapcsolódási pontok	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Összesen	8/8	6/8	7/8	5/8	6/8	7/8	6/8	5/8

Forrás: saját szerkesztés

Tamásné és Lamanda 2020-as cikkében a 2019. évi közzétételek alapján vizsgálta a hazai bankszektor ESG teljesítményét. A szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy az egységes ESG keretrendszer kialakítása és a kapcsolódó kockázatkezelési keretrendszer bevezetése néhány pozitív példától eltekintve még nem valósult meg a szektorban, mely részben a standardizált szabályozói követelményrendszer hiányából adódhatott. A jó gyakorlatok között kiemelendők a külföldi anyavállalattal rendelkező intézmények, köszönhetően a csoportszintű irányelvek és útmutatások bevezetésének, ugyanakkor ezen társaságok esetében is kérdéses az elvárások tényleges gyakorlati megvalósulása.

A jelenlegi helyzet tekintetében a táblázatban foglalt eredmények alapján elmondható, hogy a 2023-beli közzétételek alapján már vizsgált intézmények mindegyike készít különálló fenntarthatósági jelentést vagy az éves beszámolóba integráltan publikálja a fenntarthatósághoz kapcsolódó közzétételeket. A 8 nagybank stratégia alkotást tekintve elmondható, hogy mindegyikük a folyamat integrált részeként kezeli a fenntarthatósági és ESG szempontok értékelését. Jelentős részük a nyilvános közzétételekben is számszerű célkitűzéseket és eredményeket közöl, bár az is elmondható, hogy a legtöbb pénzintézet a számszerűsített eredmények és ezek nyomon követése terén jelez hiányosságokat. A fenntarthatósági célkitűzések az ENSZ fenntarthatósági céljaihoz kapcsolódóan kerülnek meghatározásra és bemutatásra, legtöbb esetben a GRI sztenderdek figyelembe vétele mellett. A banki portfóliók

tekintetében az intézmények fele közöl számadatokat a zöld hitelállományok volumenéről is. *Tamásné és Lamanda (2020)* megállapították, hogy a 2019. évi közzétételek jellemzően a GRI szabvány figyelembe vételével készültek. *Zanócz (2023)* eredményei alapján, a 2021. évi jelentéseket figyelembe véve az általa vizsgált 9 bank 75%-a alkalmazta a GRI, 62,5%-a SASB és 25%-a tőzsdei előírásokat a jelentések elkészítése során és 5 intézmény esetében valósult meg a közzétételek külső fél által történő tanúsítása is.

Az általunk intézmények saját működést vizsgálva, a jelentésekben bemutatott indikátorok jellemzően az alábbi kategóriákat fedik le:

- energiafelhasználás
- földgázfelhasználás
- távhőfelhasználás
- ÜHG/CO₂ kibocsátás
- papírfelhasználás
- hulladékkezelés
- üzemanyagfelhasználás
- megújuló energia előállítás és felhasználás
- vízfogyasztás

A közölt indikátorokról elmondható, hogy a CO₂ kibocsátáshoz kapcsolódóan az intézmények jellemzően közvetlen (Scope 1) és a saját tulajdonú egységek működéséből származó közvetett (Scope 2) adatokat tesznek közzé, teljes közvetlen (Scope 3) információ kizárólag egy intézmény esetében állt rendelkezésre. Eredményeink alátámasztják *Zanócz (2023)* következtetéseit, melyek alapján a magyarországi bankszektor fenntarthatósághoz kapcsolódó közzétételi korántsem tekinthető egységesnek és összehasonlításra alkalmasnak.

Az eredmények alapján látható továbbá, hogy a bankszektorban közölt fenntarthatósági és ESG jelentések törekednek arra, hogy átfogó képet nyújtsanak az intézmények jelenlegi működéséről, ugyanakkor a célkitűzések mellett érdemes lenne bemutatni az egyes szereplők alapvető, környezeti szempontokra is kiterjedő ágazati politikáját is, hiszen a felépülő portfóliók környezetterhelését nagymértékben meghatározza az, hogy a finanszírozások milyen szektorok irányában áramlanak. Ehhez elengedhetetlen a szektorok környezetterhelésének azonosítása és nyomon követése a közvetlen hatások mellett a közvetett hatások figyelembe vételére kiterjedően is. Ezen eredmények összhangban vannak *Tamásné és Lamanda (2020)* következtetésével is, melyek szerint a bankszektor nem tekinthető kiemelkedően környezetterhelő ágazatnak, ugyanakkor folyamatosan törekszik a saját működéséből adódó környezetterhelés csökkentésére, de a valós hatások eléréséhez mindezek mellett elengedhetetlen a hitelezési politikai megfelelő átalakítása és az alacsonyabb környezetterhelésű portfóliók irányába történő elmozdulás.

Az átfogó ESG és fenntarthatósági jelentéstétel keretében a tényleges eredmények eléréséhez tehát elengedhetetlen a számszerű, valós célkitűzések megfogalmazása, az alacsony környezetterhelésű ágazatok megfelelő azonosítása és így kibocsátások finanszírozáson keresztül történő csökkentése, valamint a célok elérésének rendszeres és szakmailag megalapozott visszamérése és közzététele.

A vállalati szektor esetében a HVG (*HVG, 2023*) által meghatározott ESG index környezeti pillérnek legjobb 10 kategóriájában eső 7, nem bankjellegű vállalat közzétételeit vizsgáltuk. A vizsgálat szempontrendszerét és eredményeit a 2. számú táblázat tartalmazza.

2.táblázat: Az ESG szempontok a vállalati szektor közzétételeiben

Table 2: ESG aspects in corporate sector disclosures

Szempont	Magyar Telekom	MVM-csoport	Richter Gedeon	Magyar Posta	Yettel Magyarország	E.On Hungária-csoport	Market Építő	Mol-csoport
Az átfogó stratégiája kiterjed-e fenntarthatósági szempontokra?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Fogalmaz-e meg konkrét fenntarthatósági / ESG célkitűzéseket?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Számszerűsíti-e a célkitűzéseket?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Közöl-e számszaki eredményeket a fenntarthatósági célkitűzések megvalósulásáról?	✓	✓	✓	✓	x	✓	x	✓
Készít-e fenntarthatósági jelentést?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Az ESG jelentés a GRI/SASB keretrendszer szerint készült?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Jelölve vannak-e ENSZ ¹⁷ fenntarthatósági célkitűzésekhez való kapcsolódási pontok	✓	✓	✓	✓	x	✓	✓	x
Összesen	7/7	7/7	7/7	7/7	5/7	7/7	6/7	6/7

Forrás: saját szerkesztés

A vállalatok fenntarthatósági és ESG közzétételei alapján elmondható, hogy minden vizsgált szereplő kiemelt stratégiai célkitűzései között szerepeltet környezeteti és fenntarthatósági megfontolásokat. A vizsgált vállalatok mindegyike rendelkezik integrált környezetirányítási rendszerrel és ISO tanúsítással (pl. ISO 50001, ISO 14001), valamint GRI/SASB sztenderdeknek megfelelő jelentéseket készít.

A vizsgált vállalatok saját működéséhez kapcsolódóan a bankszektorhoz hasonló tartalmú, azonban jelentősen nagyobb számosságú indikátorkészlettel rendelkeznek. A közvetett kibocsátások számszerűsítése ezen szegmens esetében sem jellemző, egy vállalat kivételével kizárólag Scope 1 és Scope 2 adatok kerülnek bemutatásra a jelentésekben, holott a teljes vállalati értékláncban keletkező környezetterhelés számszerűsítése elengedhetetlen a kockázatok pontos meghatározásához és kezeléséhez. A kockázatok azonosítása során a vállalatoknak minősíteniük kell beszállító partnereiket, mely értékelésnek ki kell terjednie a környezeti

szempontok figyelembe vételére is. Ezen folyamathoz kapcsolódóan javasolt a beszállítói és partnerekkel szemben támasztott fenntarthatósági elvárások közzététele is az átlátható működés biztosítása céljából.

A nem pénzügyi adatok megbízható közzétételét és jelentőségét erősíti meg *Hegedűs és szerzőtársai 2023-as* tanulmánya, melyben a szerzők azt vizsgálták, hogy a 2019-2020-as időszak vonatkozásában, a tőzsdén jegyzett cégek esetében hogyan valósult meg a nem pénzügyi információk nyilvánosságra hozatala. A szerzők eredményei alapján, hogy a tőzsdén jegyzett vállalatok mintegy egyharmada lenne kötelezett nem pénzügyi információk közzétételeire, holott mindösszesen 2 cég felelt meg teljeskörűen az nyilvánosságra hozatali követelményeknek. Ezen eredmények megerősítik az ESG tudatosság és közzétételek fejlesztésének szükségességét. A vállalati szektor esetében ugyanis kiemelten fontos azon iparágak környezetterhelési sajátosságainak azonosítása, melyben az érintett szereplő a tevékenységét végzi, hiszen egy megfelelő fenntarthatósági stratégia csak ennek teljeskörű tudatában határozható meg. A profitabilitási és a környezeti megfontolásokat tehát a vállalati stratégiába egymással egyidejűleg és azonos súllyal szükséges figyelembe venni ahhoz, hogy valós célkitűzések és eredmények legyenek megvalósíthatók.

A fenntarthatósági kockázatok számszerűsítését, a környezeti stratégiai célkitűzések meghatározását és visszamérést, valamint a vállalati közzétételek számszaki összehasonlítását és megbízható értékelését ugyanakkor nagymértékben nehezíti az egységes mutatókészlet és mérési módszertan, valamint az összegyűjtött adatok validációjának hiánya. Az megfelelő elemzések elvégzését tovább nehezíti, hogy a vállalatok által között számszaki adatok is jellemzően pdf formátumban és vállalatonként sok esetben eltérő szintű aggregált értékekben kerülnek bemutatásra. Ezt a tényét és a jelentések további fejlesztésének szükségességét erősíti meg *Hajdu és Reizingerné (2023)* tanulmánya, melyben a szerzők kiemelik, hogy nemcsak a jelentések tartalmát szükséges bővíteni, hanem azok minőségét is javítani kell mind a mérhetőség, mind az ellenőrizhetőség szempontjaira kiterjedően is.

Összességében elmondható, hogy az iparági környezetterhelés megfelelő azonosítása és stratégiába történő integrálása mindkét vizsgált szegmens esetében kiemelt jelentőséggel bír. A környezetterhelés megfelelő azonosításnak ugyanakkor magában kell foglalnia mind a közvetlen, mind a közvetett hatások számszerűsítését is, ahhoz, hogy valós képet és célkitűzéseket tudjanak az érintett szereplők meghatározni és közzétenni a jogszabályok által is elvárt jelentésekben.

Összefoglalás

Jelen tanulmányban a hazai bank és vállalati szektor legjelentősebb szereplőinek fenntarthatósági és ESG közzétételeit vizsgáltuk. Elmondható, hogy mindkét szegmens esetében a szereplők részletes jelentéseket publikálnak fenntarthatósági célkitűzéseikről és az elért eredményeikről, ami a piacok zöld átállásának és az átlátható működésük biztosításának elengedhetetlen feltétele.

A jelentések tartalmának ugyanakkor több, súlyos hiányosságát is észlelhetjük, melyek komolyan akadályozhatják az ESG keretrendszerrel várt hatások kialakulását. A bankszektor esetében elmondható, hogy a jelentések a portfóliók környezeti szempontú ágazati vizsgálatára nem terjednek ki, így nem azonosítható, hogy a finanszírozás milyen környezetterhelésű szektorok irányába áramlik. Az áramlások megfelelő feltérképezését mindenképpen a teljes karbonlábnym alapján lenne szükséges elvégezni. Ami az intézmények saját működéséhez kapcsolódóan közzétett kibocsátási információkat illeti, azok tipikusan a közvetlen értékekre fókuszálnak, a közvetett hatások számszerűsítése jellemzően elmarad. Ez részben a Scope 3 kibocsátások számszerűsítésének nehézségéből és a szükséges adat hiányából adódhat.

Összességében elmondható, hogy bármely ágazatban is tevékenykedjen egy vállalat, az Európai Unió fenntarthatósági elkötelezettségéből adódóan saját működése során is tapasztalni fogja az

ESG követelményeknek való megfelelés szükségességét. Ez egyrésztől adódhat a növekvő szabályozói követelményekből, a fokozódó befektetői és beszállítói nyomásból vagy a különböző finanszírozási és támogatási formák elnyeréséhez kapcsolódó elvárásokból. Az ágazati szabályozásokkal összhangban tehát a nagyobb karbonlábnyomú iparágakban termelő vállalatok környezeti kitétsége is jelentős, ugyanakkor a kitétség meghatározása során javasolt az iparágat jellemző teljes kibocsátásokat figyelembe venni a kockázatosság meghatározása során. Szükséges lehet a jelentések során felhasznált szűkebb felülvizsgálata ebből a szempontból, hiszen ezek egyike sem tartalmaz a közvetett környezetterhelések számbavételének módszeréhez kapcsolódó ajánlást. Ahhoz, hogy az ESG keretrendszer elérje kívánt célját, szükség van a teljes életciklus során keletkező környezeti hatások számbavételének beépítése az ESG indikátorok közé, ennek hiányában torz információkra támaszkodik a szabályozó és a piac.

A közzétételek vizsgálatának következő lépéseként szükséges a jelentéstételek további elemzése és így az iparági sajátosságok és a nyilvánosan közzétett információk mélyebb összehasonlítása, mely rávilágíthat jogszabályoknak megfelelő, de valós környezeti hatásokat csak mérsékelten figyelembe vevő működésre és az ahhoz kapcsolódó hiányosságok elfedésére.

Irodalomjegyzék

- Abdelsalam, O., Azmi, W., Disli, M., Kowsalya, V. (2023): Bank lending cyclicity and ESG activities: Global evidence, *Finance Research Letters*, Volume 58, Part D, 2023, 104541, ISSN 1544-6123, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2023.104541>.
- Aevoae, G.M., Andrieş, A.M., Ongena, S., Sprincean, N. (2023) ESG and systemic risk, *Applied Economics*, 55:27, 3085-3109, DOI: 10.1080/00036846.2022.2108752
- Ali, M., Azmi, W., Kowsalya, V., Rizvi, S.A.R. (2023): Interlinkages between stability, carbon emissions and the ESG disclosures: Global evidence from banking industry, *Pacific-Basin Finance Journal*, Volume 82, 2023, 102154, ISSN 0927-538X, <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2023.102154>.
- Arvidsson, S., Dumay, J. 2022. "Corporate ESG reporting quantity, quality and performance: Where to now for environmental policy and practice?," *Business Strategy and the Environment*, Wiley Blackwell, vol. 31(3), pages 1091-1110, March.
- Alshehhi, A.; Nobanee, H.; Khare, N. The Impact of Sustainability Practices on Corporate Financial Performance: Literature Trends and Future Research Potential. *Sustainability* 2018, 10, 494. <https://doi.org/10.3390/su10020494>
- Audi Hungária (2022): Frissített Környezetvédelmi Nyilatkozat 2021. letöltve: [file:///C:/Users/user/Downloads/Kornyeztvedelmi Nyilatkozat 2021%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Kornyeztvedelmi%20Nyilatkozat%2021%20(1).pdf) letöltés dátuma: 2023.11.05
- Audi Hungária (2021): Energiahatékonysági intézkedésekkel elért eredmények 2020. letöltve: [file:///C:/Users/user/Downloads/2020 Audi Publikus jelentés v01.pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/2020_Audi_Publikus_jelentes_v01.pdf) letöltés dátuma: 2023.11.05
- Azmi, W., Hassan, M.K., Houston, R., Karim, M.S. (2021): ESG activities and banking performance: International evidence from emerging economies, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Volume 70, ISSN 1042-4431, <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2020.101277>.
- Basu, S., Vitanza, J., Wang, W. et al. Walking the walk? Bank ESG disclosures and home mortgage lending. *Rev Account Stud* 27, 779–821 (2022). <https://doi.org/10.1007/s11142-022-09691-3>
- Boussaada, R., Hakimi, A. and Karmani, M. (2023), "Non-performing loans and bank performance: what role does corporate social responsibility play? A system GMM analysis for European banks", *Journal of Applied Accounting Research*, Vol. 24 No. 5, pp. 859-888. <https://doi.org/10.1108/JAAR-10-2021-0283>.

- Broadstock, D.C., Chan, K., Cheng, L.T.W., Wang, X. (2021): The role of ESG performance during times of financial crisis: Evidence from COVID-19 in China, *Finance Research Letters*, Volume 38, 2021, 101716, ISSN 1544-6123, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101716>.
- Brundtland, G.H. (1987) *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Geneva, UN-Dokument A/42/427. <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm>
- Buallay, A. (2018). Is sustainability reporting (ESG) associated with performance? Evidence from the European banking sector. *Management of Environmental Quality: An International Journal*. 30. 10.1108/MEQ-12-2017-0149.
- Chiaromonte, L., Dreassi, A., Girardone, C., Piserà, S. (2022): Do ESG strategies enhance bank stability during financial turmoil? Evidence from Europe, *The European Journal of Finance*, 28:12, 1173-1211, <https://doi.org/10.1080/1351847X.2021.1964556>
- CIB Bank (2023): CIB BANK Zrt. és leányvállalatai az Európai Unió által elfogadott Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szerint készült konszolidált pénzügyi kimutatások. letöltve: https://www.cib.hu/document/documents/CIB/kommunikacio/evesjelentesek/2022_IFR_S_CIB-Group_hu.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05
- Citterio, A., King, T. (2023): The role of Environmental, Social, and Governance (ESG) in predicting bank financial distress, *Finance Research Letters*, Volume 51, 2023, 103411, ISSN 1544-6123, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103411>.
- Danisman, G.O. – Tarazi, A. (2023): Esg Activity and Bank Lending During Financial Crises (September 14, 2023). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4013766>
- Dziwok, E., Karaś, M.A., Stachura, M. (2023). Using E from ESG in Systemic Risk Measurement. In: Wachtel, P., Ferri, G., Miklaszewska, E. (eds) *Creating Value and Improving Financial Performance*. Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24876-4_4.
- Dombi M., Karcagi-Kováts A., Harazin P. (2022). A „Zöld finanszírozáson” túl – A tőkepiac fenntarthatósági vonatkozásai. *Metszetek*. 11(1), 123-137.
- ENSZ, The Global Compact (2004). *Who Cares Wins: Connecting the Financial Markets to a Changing World?* United Nations. https://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Financial_markets/who_cares_who_wins.pdf
- E.ON Hungária (2022): Fenntarthatósági jelentés 2021. letöltve: https://www.eon.hu/content/dam/eon/eon-hungary/documents/rolunk/rolunk_uj/fenntarthat%C3%B3s%C3%A1g/E.ON-Hungaria-Csoport-Fenntarthatosagi-jelentes-2021.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05
- Erste (2021): Fenntarthatósági jelentés 2020. letöltve: https://www.erstebank.hu/content/dam/hu/ebh/www_erstebank_hu/bankunkrol/socialbanking/EBH-ESG-jelentes-2020.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05
- Erste (2023): Vezetőségi Jelentés az Erste Bank Hungary Zrt 2022. évi Európai Unió által elfogadott Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szerint készült egyedi pénzügyi kimutatásokhoz. letöltve: https://www.erstebank.hu/content/dam/hu/ebh/www_erstebank_hu/bankunkrol/eves-jelentesek/2023-04/02_2022_EBH_separate_management_report_HUN.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05
- Friede, G., Busch, T., Bassen, A. (2015) ESG and financial performance: aggregated evidence from more than 2000 empirical studies, *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 5:4, 210-233, <https://doi.org/10.1080/20430795.2015.1118917>

- Galletta, S., Goodell, J.W., Mazzù, S., Paltrinieri, A. (2023): Bank reputation and operational risk: The impact of ESG, *Finance Research Letters*, Volume 51, 2023, 103494, ISSN 1544-6123, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103494>.
- Galletta, S., Mazzù, S. (2023): "ESG controversies and bank risk taking," *Business Strategy and the Environment*, Wiley Blackwell, vol. 32(1), pages 274-288, January
- Gao, S., Meng, F., Wang, W., Chen, W. (2023): Does ESG always improve corporate performance? Evidence from firm life cycle perspective. *Frontiers in Environmental Science*. Volume 11. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1105077>
- Gholami, A., Murray, P.A., Sands, J. (2022): Environmental, Social, Governance & Financial Performance Disclosure for Large Firms: Is This Different for SME Firms? *Sustainability* 2022, 14, 6019. <https://doi.org/10.3390/su14106019>
- Hajdu T., Reizingerné Ducsa A. (2023): ESG indikátorok a fenntarthatósági jelentésekben. VI. Bosnyák János Emlékkonferencia. Válságban a világ – Pénzügyi és számviteli szakmai kihívások. Budapesti Corvinus Egyetem. pp. 77-93.
- Hegedüs Sz., Kardos B., Györi Zs. (2023): A nem pénzügyi információk nyilvánosságra hozatalára vonatkozó EU-s szabályozás alkalmazása a magyar tőzsdén jegyzett cégek esetében 2019 és 2022 között. *Vezetéstudomány*. 12:24-39. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2023.12.03>
- HVG (2023): A fenntarthatóság magyar bajnokai az üzleti világban – ESG-toplista a hvg360-on. letöltve: https://hvg.hu/360/20230525_esg_cegek_top_25_HVG_Planet_Fanatics_Network_fenntarthatosag letöltés dátuma: 2023.05.27.
- Kim, Sehoon and Kumar, Nitish and Lee, Jongsub and Oh, Junho, ESG Lending (June 11, 2021). Proceedings of Paris December 2021 Finance Meeting EUROFIDAI - ESSEC, European Corporate Governance Institute – Finance Working Paper No. 817/2022, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3865147>
- K&H Bank (2023): K&H Csoport fenntarthatósági jelentés 2022. letöltve: <https://www.kh.hu/documents/20184/490492/K%26H+Csoport+fenntarthat%C3%B3s%C3%A1gi+jelent%C3%A9s+2022.pdf/ed59c018-ca8e-09ad-444c-892e82644bda?t=1683205407140> letöltés dátuma: 2023.11.05
- Liu, S., Jin, N., Nainar, K. (2023): Does ESG performance reduce banks' nonperforming loans?, *Finance Research Letters*, Volume 55, Part A, 2023, 103859, ISSN 1544-6123, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2023.103859>.
- Magyar Posta (2023): Fenntarthatósági jelentés 2022. letöltve: https://www.posta.hu/static/internet/download/Magyar_Posta_ESG_jelentes_2022_HU_2023.10.26_alairassal.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05
- Magyar Telekom (2023): Fenntarthatósági jelentés 2022. letöltve: https://www.telekom.hu/static-tr/sw/file/MagyarTelekom_FenntarthatosagiJelentes2022_osszevont_jav2.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05
- Market Építő (2022): Fenntarthatósági jelentés 2021. letöltve: <https://www.market.hu/projects/market/uploads/docs/66/hu/636500fde7659market-e%CC%81pi%CC%81to%CC%8B-zrt.-fenntarthato%CC%81sa%CC%81gi-jelente%CC%81s-2021.pdf> letöltés dátuma: 2023.11.05
- MBH Bank (2023): Fenntarthatósági jelentés 2022. letöltve: https://www.mbbank.hu/sw/static/file/MBH_ESG_jelentes_2023_HUN.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05.
- MNB (2022): Zöld Pénzügyi Jelentés: Helyzetkép a magyar pénzügyi rendszer környezeti fenntarthatóságról. Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/letoltes/zold-penzugyi-jelentes-2022-2.pdf>. Letöltés ideje: 2022.09.25.

- MOL Csoport (2023): Integrált éves jelentés 2022. letöltve: https://molgroup.info/storage/documents/publikaciok/eves_jelentesek/2022/integralt_ve_s_jelentes_2022_hun.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05
- MVM Csoport (2023): Integrált ESG Jelentés 2022. letöltve: https://mvm.hu/-/media/MVMHu/Documents/Befektetoknek/ESG/HU/2022/2022_MVM_Csoport_Integralt_ESG_Jelentes.ashx letöltés dátuma: 2023.11.05
- Murè, P., Spallone, M., Mango, F., Marzioni, S., Bittucci, L. 2021. "ESG and reputation: The case of sanctioned Italian banks," Corporate Social Responsibility and Environmental Management, John Wiley & Sons, vol. 28(1), pages 265-277, January.
- Oprean-Stan, C.; Oncioiu, I.; Iuga, I.C.; Stan, S. Impact of Sustainability Reporting and Inadequate Management of ESG Factors on Corporate Performance and Sustainable Growth. Sustainability 2020, 12, 8536. <https://doi.org/10.3390/su12208536>
- OTP Bank (2023): OTP Bank Nyrt. 2022. évi integrált éves jelentése. letöltve: https://www.otpbank.hu/static/portal/sw/file/230428_Eves_jelentes.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05.
- Raiffeisen Bank (2022): Éves Jelentés 2021 Konzolidált pénzügyi kimutatások. letöltve: https://www.raiffeisen.hu/documents/10423/181276/Raiffeisen_eves_jelentes_2023.pdf/b09d5c91-b9e2-0a17-48a2-8ca2577020b4 letöltés dátuma: 2023.11.05
- Richter Gedeon (2022): Fenntarthatósági jelentés 2021. letöltve: [file:///C:/Users/user/Downloads/Richter_Fenntarthatosagijelentes_2021%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Richter_Fenntarthatosagijelentes_2021%20(2).pdf) letöltés dátuma: 2023.11.05
- Shalhoob, H.; Hussainey, K. Environmental, Social and Governance (ESG) Disclosure and the Small and Medium Enterprises (SMEs) Sustainability Performance. Sustainability 2023, 15, 200. <https://doi.org/10.3390/su15010200>
- Szendrey O. – Dombi M. (2023): Klímakockázatok mérése a közvetett kibocsátások figyelembevételével, Hitelintézeti Szemle, 22. évf. 1. szám, p. 58–77. o. DOI: <https://doi.org/10.25201/HSZ.22.1.58>
- Tamásné Vőneki Zs – Lamanda Gabriella (2020): Az ESG-kockázatokkal kapcsolatos banki közzétételek tartalom elemzése. Gazdaság és pénzügy 7(4): 420-433. DOI: 10.33926/GP.2020.4.3
- Tommaso, C.D., Thornton, J. (2020): Do ESG scores effect bank risk taking and value? Evidence from European banks, Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 27, issue 5, p. 2286-2298.
- Tóth, B. – Lippai-Makra, E. – Szládek, D. – Kis, G.D. (2021): The Contribution of ESG Information to the Financial Stability of European Banks, Public Finance Quarterly, 66, issue 3, p. 429-450.
- UniCredit Bank (2023): UniCredit Bank Konzolidált jelentések és kimutatások 2022. letöltve: https://www.unicreditbank.hu/content/dam/cee2020-pws-hu/Rolunk/befektetok/2023/UniCredit_Hungary_2022_Eves_jelentes.pdf letöltés dátuma: 2023.11.05
- Weston, P., Nnadi, M. (2023) Evaluation of strategic and financial variables of corporate sustainability and ESG policies on corporate finance performance, Journal of Sustainable Finance & Investment, 13:2, 1058-1074, <https://doi.org/10.1080/20430795.2021.1883984>
- Yettel Magyarország (2022): Fenntarthatósági jelentés 2021. letöltve: https://static.yettel.hu/documents/MjAyMS1mZW5udGFydGhhdG9zYWdpLWplbGVuZGVzMi5wZGY/2021-fenntarthatosagi-jelentes_qm7s8kb4.pdf?v=5 letöltés dátuma: 2023.11.05
- Yuen, M., Ngo, T., Le, T., Ho, T. (2022). The environment, social and governance (ESG) activities and profitability under COVID-19: evidence from the global banking sector. Journal of Economics and Development. 24. <https://doi.org/10.1108/JED-08-2022-0136>

- Zanócz A. (2023): Az ESG jelentések múltja, jelene és jövője a hazai legnagyobb kereskedelmi bankok gyakorlatában. VI. Bosnyák János Emlékkonferencia. Válságban a világ – Pénzügyi és számviteli szakmai kihívások. Budapesti Corvinus Egyetem. pp. 94-105.
- Zhou, G., Sun, Y., Luo, S., Liao, J. (2021): Corporate social responsibility and bank financial performance in China: The moderating role of green credit, *Energy Economics*, Volume 97, 2021, 105190, <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105190>